

Poul Sveistrup.

**Københavnske Syerskers og
Smaakaarsfamiliers Kostudgifter.**

Særtryk af Nationaløkonomisk Tidsskrift 1899

Indholdsfortegnelse

Indhold	2
Indledning	3
Materialiets Omfang og Inddeling.	4
1. Velstandens Indflydelse paa Ernæringen.	7
a. Næringsmidlernes Art.	7
b. Næringsmidlernes Mængde.	15
Eftermaden,	18
Formaden	19
Den tørre Kost.	21
c. Næringsværdien af Syerskernes Kost.	23
De forskellige Husstandes Ernæring.	25
a. Næringsmidlernes Art.	26
b. De forskellige Husstandes Kostudgift.	31
Kostudgiftens Størrelse i Forhold til Indtægten.	34

Indledning

For en halv Snes Aar siden besluttede Dansk Kvindesamfunds Styrelse efter mit Forslag at foretage en Undersøgelse af københavnske Arbejderskers Erhvervs- og Livsforhold. Man begyndte med Syerskerne - den talrigste Klasse - og Oplysningerne indsamledes af Kvinder med Forstaaelse af Opgaven, der opsøgte Syersken i hendes Hjem, udsurgte hende i Henhold til et af det nedsatte Udvalg udarbejdet meget udførligt Skema og strax opførte Svarene paa dette. At det lykkedes at gennemføre Undersøelsen saa vidt, som sket er, skyldes navnlig den med rund Haand ydede Understøttelse, jeg hertil modtog - takket være særlig Professor Harald Westergaards varme Interesse for Sagen - fra Carlsbergfondet. Oplysningerne indsamledes navnlig i Vinteren 1891-92. En Del af Resultaterne meddeltes i 1894 i mit Skrift »Syersker«, efter at et Afsnit af dette allerede havde været offentliggjort i Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Bearbejdelsen af det øvrige Materiale er af forskellige Grunde bleven forsinket, og det er et Afsnit heraf, der nedenfor meddeles. Hvad der her fremstilles, viser altsaa Tilstanden for 7-8 Aar siden, før Fagforeningsbevægelsen havde øvet Indflydelse paa Forholdene. Ved Materialets Bearbejdelse har jeg haft Bistand af Frøken S. Rubin og cand. mag. H. C. Olsen.

Jeg benytter Lejligheden til at bringe den ærede Redaktion min Tak for, at den har villet imødekomme mit Ønske om dette Afsnits Offenliggørelse i Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Materialets Omfang og Inddeling.

En særlig Del af Undersøgelsen om de københavnske Syerskers Erhvervs- og livsforhold har været rettet paa at udfinde, hvad de udgive til Kost, Brændsel og Belysning. De Damer, der gik omkring til Syerskerne, medbragte et særligt Skema, i hvilket der søgtes Oplysning om de ugenlige Udgifter til følgende Fødevarer:

Rugbrød - Fint Brød (Sigtebrød, Franskbrød osv.) - Fedt, Margarine, Smør - Kød - Flæsk - Fisk (tør, fersk) - Kartofler - Grøntsager (Kaal, Ærter osv.) - Mel og Gryn - Andre Spisevarer (Paalæg) - Sukker - The - Kaffe og Cikorie - Mælk (skummet, sød), Fløde - Øl (hvidt, bajersk) - Andre Drikkevarer.

Derhos spurgtes om Udgifterne til Brændsel (Kul, Brænde) samt Petroleum og anden Belysning.

Hvis da Syersken var villig til at besvare ogsaa disse Spørgsmaal, blev Skemaet udfyldt i Henhold til hendes Svar. Disse Spørgsmaal rettedes ikke blot til Syersker, som førte Husholdning for sig selv alene, men ogsaa til dem, der havde Husholdning sammen med andre. Forholdet kunde da enten være det, at flere selvstændige Personer bidrog ligelig til den fælles Husholdning (samboende Syersker), eller at Syersken af sine beskedne Indtægter maatte helt eller delvis forsørge flere Personer, være sig voxne, idet hun t. Ex. havde sin Moder hos sig, eller Børn, naar hun enten var Enke med Børn eller havde Børn udenfor Ægteskab. Fremdeles blev Spørgsmaalene i stort Omfang besvarede af gifte Syersker, der førte Hus for Mand Og Børn. Medens Hovedundersøgelsen om Syerskernes Erhvervsforhold omfattede flest ugifte Syersker, omfatter Kostundersøgelsen forholdsvis flest gifte.

I Kostundersøgelsen ere af 340 Syerskers Husstande:

Gifte.	146 eller 43 pct.
selv forsørgende.	111 - 33 -
andre forsørgende.	83 - 24 -

Da Undersøgelsen omfatter saa mange gifte Syersker, faa vi derigennem et ret fyldigt Billede, ikke blot af selvstændig arbejdende Kvinders, men ogsaa af Arbejderfamiliers Kostforbrug. Vi faa Lejlighed til at sammenligne de økonomiske Vilkaar for Arbejderfamilierne med de ikke gifte arbejdende Kvinders Vilkaar, dels naar disse kun skulle sørge for sig selv, dels naar de tillige have andre at sørge for. Som Grundlag for Sammenligningen og i det Hele for Værdsættelsen af de foreliggende Oplysninger er i hvert enkelt Tilfælde udregnet Kostudgiften for en voxen Person. For Husstande med Børn har man da i Lighed med tidligere statistiske Undersøgelser anslaaet Forbruget saaledes, at et Barn paa højst 10 Aar regnes, lig med ½ Voxen og et Barn fra 11

til 15 Aar lig med $\frac{3}{4}$ Voxen, hvorimod der ikke er paaregnet nogen Forskel mellem en voxen Mands og en voxen Kvindes Forbrug. Kostundersøgelsen omfatter 340 Husstande med 965 Personer, og naar Børnene paa den angivne Maade reduceres til Brøkdele af voxne Personer, svarer det til $798 \frac{3}{4}$ voxne Personer («reducerede Personer«).

Materialet er grupperet paa to Maader, dels alene efter Velstanden, dels efter Husstandens Art.

Ordnet efter Velstanden - Kostudgiftens Størrelse - fordeler Stoffet sig saaledes:

Daglig Kostudgift for en Voxen	Antal Husstande	Antal Personer	Antal reducerede Personer	Gnsntl. Antal Personer i Husstanden
Højst 30 Øre ...	37	128	$98 \frac{1}{4}$	3,5
Over 30 – 40 Øre ...	59	208	$168 \frac{1}{4}$	3,5
- 40 – 50 -	76	254	203	3,3
- 50 – 65 - ...	82	212	184	2,6
- 65 – 80 - ...	57	127	$109 \frac{3}{4}$	2,2
- 80 - ...	29	36	$35 \frac{1}{2}$	1,2
Ialt ...	340	965	$798 \frac{3}{4}$	2,8

Man vil se, at det er de mellemste Velstandstrin med en daglig Kostudgift paa 40-50 Øre for en voxen Person, der ere de hyppigst forekommende, og at det er de store Husstande, der have det laveste Velstandstrin, medens Antallet af Personer i Husstanden tager stærkt af paa de højeste Velstandstrin.

Efter Husstandens Art er Fordelingen følgende: (se omstaaende Tavle).

Hvad vi før fremhævede, at de gifte Syersker, altsaa Familier med en mandlig Forsørger ved Siden af den kvindelige, ere stærkt repræsenterede i Undersøgelsen, træder endnu tydeligere frem, naar man ser hen til Antallet af Personer. Af de 965 Personer, Undersøgelsen omfatter, tilhøre 567 eller 59 pCt. de gifte Syerskers - Smaakaarsfamiliernes - Husstande.

Som det vil ses, er blandt de enlige Syersker som en særlig Gruppe udsondret de, der helt eller delvis tage deres Middagsmad paa eller fra et Spisehus.

Husstandens Beskaffenhed	Antal Husstande	Antal personer	Antal reducerede Personer
A. Syersker, der kun sørge for sig selv:			
a. eneboende Syersker, der (helt eller delvis) tage Middagsmad fra et Spisehus	42	42	42
b. eneboende Syersker, der lave Mad i Hjemmet	56	56	56
c. samboende Syersker Ialt selvforsørgende	13	31	31
	111	129	129
B. Syersker, der sørge for Andre:			
a. som hjælpe andre Voxne	11	24	24
b. som forsørge Børn Ialt andre forsørgende	72	245	186 ¼
	83	269	210 ¼
C. Gifte Syersker:			
a. uden Børn	32	70	70
b. med 1 Barn	46	150	132 ½
c. med 2 Børn	37	155	121 ¼
d. med 3 Børn	15	77	56 ¼
e. med over 3 Børn Ialt gifte ...	16	115	79 ½
	146	567	459 ½

For disse ere Besvarelserne mindre oplysende end for de øvrige, idet der ikke gøres Rede for den fra Spisehuset leverede Middagsmads enkelte Bestanddele, og i Vederlaget for Middagsmadsen er ogsaa indbefattet Vederlag for Brændsel og Tillavning. Ved de fleste af Undersøgelserne maa de derfor lades ude af Betragtning.

1. Velstandens Indflydelse paa Ernæringen.

a. Næringsmidlernes Art.

Sammenfatte vi alle Husstande med Undtagelse af de 42 enlige Syersker, som tage Middagsmad ude, fordeler Syerskernes og deres Familiers gennemsnitlige Kostudgift sig paa følgende Maade mellem de enkelte Spise- og Drikkevarer.

Det ugenlige Forbrug for en voksen Person:

	Øre	pCt.af hele Kostudgiften
Rugbrød.	42,5	12,6
Fint Brød.	29,9	8,9
Fedt.	14,0	4,2
Margarine.	14,2	4,2
Smør.	29,3	8,7
Paalæg.	21,5	6,4
The.	4,8	1,4
Kaffe.	18,9	5,6
Cikorie.	1,6	0,5
Fløde.	8,9	2,7
Sukker.	15,9	4,7
Mælk.	11,8	3,5
Hvidt Øl.	7,5	2,2
Bajersk Øl.	0,6	0,2
Andre Drikkevarer. .	2,6	0,8
Mel og Gryn.	11,4	3,4
Grøntsager.	7,2	2,1
Kartofler.	15,3	4,6
Kød.	33,1	9,8
Flæsk.	34,3	10,2
Fisk.	11,0	3,3
Ialt Kostforbrug.....	336,3	100,0

Det maa her strax bemærkes, at der er to Poster, om hvilke der i alt Fald for de gifte Husstandes Vedkommende maa antages at foreligge ganske utilstrækkelige og følgelig upaalidelige Oplysninger, nemlig Udgifterne til bajersk Øl og til andre Drikkevarer, hvorved i Reglen maa forstaas Brændevin. Her er et af de faa Punkter, om hvilke Syerskerne ikke have ønsket at give Oplysninger.

Iøvrigt vil det ses, at næst efter Rugbrødet, den største Udgiftspost, følger Udgiften til Flæsk og Kød og derefter Udgiften til Smør og fint Brød, at Udgiften til Kød er omtrent lige saa stor som Udgiften til Flæsk, og disse to Poster tilsammen næsten lige saa store som Udgiften til Brød (Rugbrød og fint Brød), samt at Udgiften til Smør er nok saa stor som den samlede Udgift til Fedt og Margarine.

Det Billede, man herigennem faar af Syerskernes Ernæring, former sig imidlertid meget forskelligt for de forskellige Velstandstrin. Der er Varer, der indtage omtrent samme Plads i Forbruget paa alle Velstandstrin, medens der er andre, hvis Forbrug i væsentlig Grad bestemmes ved Velstandsgraden.

De Varer, der i denne Sammenhæng frembyde den største Interesse, ere de, der danne de udprægede Velstandsmaalere, og til disse hører paa den ene Side Rugbrød, Fedt og Margarine, paa den anden Side Kød, Fisk, Smør og Paalæg.

Gennemgaa vi de enkelte Næringsmidler, idet vi begynde med dem, der forbruges mest paa det laveste Velstandstrin, dernæst betragte dem, der bruges omtrent i samme Forhold paa alle Velstandstrin, og slutte med dem, der fortrinsvis bruges af de gunstigst stillede, var Forholdet følgende:

Husstande, hvis daglige Kostudgift for en voksen Person var	Antal Personer	Procent af Kostudgiften for			
		Rugbrød	Fedt	Margarine	Tilsammen
hojst 30 Øre.....	128	21,4	7,2	7,5	36,1
over 30 til 40 Øre.....	205	18,7	5,4	7,6	31,7
- 40 - 50 -	250	14,5	4,3	4,5	23,3
- 50 - 65 -	197	10,3	3,9	3,4	17,6
- 65 - 80 -	117	8,2	2,7	2,1	13,0
Over 80 -	26	5,2	2,3	1,1	8,6
Alle Husstande.....	923	12,6	4,2	4,2	21,0

Det vil ses, at der her er en regelmæssig og stærk Synken af Procenten ved stigende Velstand. Udgiften til Rugbrød er forholdsvis fire Gange saa stor paa det laveste som paa det højeste Velstandstrin, og naar Fedt og Margarine, de to omtrent lige billige Surrogater for Smør, sammenfattes under et, bliver Forholdet for disse Varer omtrent det samme, Forbruget af dem synker fra 14,7 til 3,4 Procent af det samlede Kostforbrug. Alt ialt udgør Udgiften til Rugbrød

med Fedt og Margarine for de uheldigst stillede over en Tredjedel af den hele Kostudgift.

Mindre stærkt, men dog ikke ubetydeligt synker ved stigende Velstand
Brugen af fint Brød, Sukker og The..

I to Henseender afviger denne Tavle fra den foregaaende. For det første er den Nedgang, som stigende Velstand medfører, langt ringere. Paa den første Tavle var det en Nedgang som fra 4 til 1, her som fra 3 til 2.

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Procent af Kostudgiften			
	Fint Brød	Sukker	The	Til- sammen
Højest 30 Øre	12,7	6,2	2,1	21,0
Over 30 til 40 Øre	9,8	5,3	1,7	16,8
- 40 - 50 -	9,0	4,8	1,4	15,2
- 50 - 65 -	8,3	4,3	1,2	13,8
- 65 - 80 -	8,2	4,5	1,3	14,0
Over 80 -	7,4	4,1	1,3	12,8
Alle Husstande	8,9	4,7	1,4	15,0

Dernæst er Nedgangen paa denne Tavle overvejende at søge paa de lavere Velstandstrin. Der er en ret betydelig Forskel paa den Plads, Forbruget af fint Brød, Sukker og The indtager paa det laveste og paa de mellemste Velstandstrin, medens Procenten for de øverste Velstandstrin er for Theen den samme, for Sukkeret næsten den samme som for de mellemste, og heller ikke for fint Brød er Forskellen her saa betydelig.

Overgangen fra denne til den næste Gruppe er derfor ret flydende. Paa denne findes samlet en Del Varer, der vise en ringe Overvægt for de lavere, navnlig for det laveste Velstandstrin, nemlig Cikorie, Kaffe, Fløde, Mælk, Mel og Gryn. (Se nedenstaaende Tavle).

Se vi paa hele Gruppen af de her nævnte Fødemidler, finde vi en ikke uvæsenlig højere Procent for det laveste Velstandstrin, medens Procenten for de øvrige Velstandstrin er omtrent den samme, dog med lidt Synken for de højere Trin. Herfra danner det øverste Velstandstrin en Undtagelse, idet Procenten her atter stiger. Men da denne Klasse kun omfatter 26 Personer, er

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Procent af Kostudgiften for					
	Cikorie	Kaffe	Fløde	Mælk	Mel og gryn	Til-sammen
Højst 30 Øre	0,9	7,0	3,0	4,0	3,7	18,6
Over 30 til 40 Øre .	0,4	5,3	2,9	3,6	3,5	15,7
- 40 - 50 - . .	0,5	5,4	2,6	3,7	3,6	15,8
- 50 - 65 - . .	0,5	5,8	2,5	3,4	3,2	15,4
- 65 - 80 - . .	0,3	5,2	2,5	2,9	3,3	14,2
Over 80 - . .	0,4	6,0	2,8	4,4	3,1	16,7
- 65 - . .	0,3	5,4	2,6	3,2	3,3	14,8
Alle Husstande..	0,5	5,6	2,7	3,5	3,4	15,7

der næppe Anledning til at tillægge dette nogen Betydning, og naar man sammenfatter de to Klasser med daglig Kostudgift »65-80 Øre« og »over 80 Øre« til en Enhed, viser ogsaa dette øverste Velstandstrin lidt Nedgang i Procenten, sammenholdt med alle de lavere Trin. Ses paa de enkelte Varer, er det navnlig Kaffe og Cikorie, der vise en særlig høj Procent for det laveste Velstandstrin i Modsætning til alle de øvrige, og noget lignende gælder, om end i ringere Grad, for Mælk, medens for Fløde samt Mel og Gryn den ubetydelige Nedgang i Procenten ved stigende Velstand fordeler sig mere jævnt over alle Trin.

Vi have nu gennemgaaet alle de Fødemidler, der have Overvægten paa de laveste Velstandstrin. Den første og største Plads blandt disse indtager Fedte- og Margarinebrød - Udgiften til Rugbrød og fint Brød med Fedt og Margarine. Den udgør for det laveste Velstandstrin 48,8 Procent, altsaa nær op til Halvdelen af hele Kostudgiften, medens den for de mellemste Velstandstrin udgør fra 32 til 26 Procent, altsaa fra en Tredjedel til en Fjerdedel af det hele Forbrug, og for det øverste Velstandstrin synker til 16 Procent, altsaa en Sjettedel af Kostudgiften. I næste Række komme de Drikkevarer, der faa Fedtebrødet til at glide ned, nemlig The, Cikorie og Kaffe med Sukker og Fløde. Denne Gruppe udgør for det laveste Velstandstrin 19,2 Procent af Kostudgiften, for de mellemste og højeste Velstandstrin er den omtrent ens, omkring ved 14 Procent. Tilbage staar da kun de to Vareposter: Mælk samt Mel og Gryn, det eneste Bidrag til Middagsmaden, der findes blandt de Fødemidler, der have Overvægten - for disse en ringe Overvægt - paa de lavere Velstandstrin. Udgiften til Fedte- og Margarinebrød samt The og Kaffe med Tilbehør udgør for det laveste Velstandstrin ialt 68 Procent, altsaa lidt over to Tredjedele af hele Kostudgiften. Den Luxus, der findes paa dette Trin, bestaar af fint Brød, vel i Reglen Sigtebrød, og en Kop Kaffe med Sukker og Fløde, og det er interessant

at se, at en saa udpræget Luxusartikel som Fløde hævder sin Plads ogsaa for de ringest stillede. Den vel ofte ret tarvelige Vare, der sælges i København som Fløde i Mængder for 3 eller 5 Øre, hører med til den Levefod, der kun slippes i den yderste Nød.

Rettes Opmærksomheden særlig paa dem af de opregnede Fødevarer, der her i Landet ere toldbeskyttede, da ses det, at Udgiften til disse kun nogenlunde svarer til Velstanden, thi dels indtage alle disse Varer - Sukker, The, Cikorie og Kaffe - en forholdsvis lidt større Plads indenfor Kostudgifterne paa de lavere end paa de højere Velstandstrin, dels indtage som bekendt Kostudgifterne en forholdsvis større Plads paa det samlede Udgiftsbudget hos Smaakaarsfolk end i de bedre stillede Samfundslag. Dernæst er det af Interesse at se, fordi det strider mod tidligere fremsatte, vist ikke hidtil gendrevne Opfattelser*), at Sukker i saa Henseende er et mindst lige saa uheldigt Skatteæmne som Kaffe, idet Sukkeret fuldt saa meget som Kaffen »vender den tunge Ende nedad«. Iøvrigt er det vel muligt, at den betydelige Nedsættelse af Sukkertolden, der indtraadte den 1. Oktober 1891, allerede den Gang, Materialet til vor Undersøgelse indsamledes, havde bevirket en væsenlig Forøgelse fortrinsvis af de daarligst stillede Sukkerforbrug.

Inden vi gaa over til de Varegrupper, der tynde mest paa de højeste Velstandstrin, møde vi to Poster, Flæsk og Kartoffler, af hvilke der forholdsvis bruges mest paa de mellemste Velstandstrin.

Daglig Kostudgift for en voxen Person	Procent af Kostudgiften for		
	Flæsk	Kartofler	Tilsammen
højest 30 Øre	7,8	4,1	11,9
over 30 til 40 Øre. ..	11,1	5,2	16,3
- 40 - 50 - . . .	10,8	5,3	16,1
- 50 - 65 - . . .	10,2	4,5	14,7
- 65 - 80 - . . .	9,9	3,8	13,7
Over 80 - . . .	8,6	3,3	11,9
Alle Husstande...	10,2	4,6	14,8

Det er første Gang, vi støde paa Eftermad. Naar undtages det laveste Velstandstrin, vise ogsaa disse to Varer en lidt synkende Procent ved stigende Velstand. Men det kan ingenlunde anses for tilfældigt, at for den ringest stillede Klasse svinder Brugen af Flæsk og Kartoffler ikke uvæsenlig ind. De, der maa leve af højst 30 Øre daglig, maa knappe af paa Eftermaden, selv den billigste.

*)jfr. Falbe Hansen og Scharling: Danmarks Statistik IV, S. 327.

Vi vende os nu til de Varer, der fortrinsvis bruges paa de højeste Velstandstrin. En mindre fremtrædende Plads blandt dem indtage Grøntsager og Hvidt Øl.

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Procent af Kostudgiften for		
	Grøntsager	Hvidt Øl	Tilsammen
højest 30 Øre	1,2	1,1	2,3
over 30 til 40 Øre . .	2,1	1,1	3,2
- 40 - 50 - . . .	2,3	2,3	4,6
- 50 - 65 - . . .	2,1	2,5	4,6
- 65 - 80 - . . .	2,1	2,7	4,8
Over 80 - . . .	2,6	2,1	4,7
Alle Husstande...	2,1	2,2	4,3

Det vil ses, at naar undtages for Grøntsager (herunder KaaL, Ærter m. m.) det laveste, for hvidt Øl de to laveste Velstandstrin, er Procenten iøvrigt omtrent den samme. Desuagtet er der en væsenlig Forskel fra den forrige Gruppe, Flæsk og Kartofler, hvor det forholdsvis største Forbrug fandtes blandt Personer med daglig Kostudgift fra 30 til 50 Øre, medens det største Forbrug her findes blandt Personer med en daglig Kostudgift fra 40 til over 80 Øre daglig.

Tilbage staa nu kun de Varer, hvis Forbrug tiltager stærkt og regelmæssig med den stigende Velstand, navnlig Kød, Fisk, Smør og Paalæg.

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Procent af Kostudgiften for						
	Fisk	Kød	Smør	Paalæg	Bajersk Øl	Andre Drikkev.	Tilsammen
højest 30 Øre	1,1	3,8	3,3	1,7	0,0	0,2	10,1
over 30 til 40 Øre . .	2,1	5,5	3,9	4,2	0,0	0,6	16,3
- 40 - 50 - . . .	2,9	8,3	8,4	4,7	0,4	0,3	25,0
- 50 - 65 - . . .	3,5	11,4	9,9	8,0	0,1	1,0	33,9
- 65 - 80 - . . .	4,8	13,3	11,6	8,9	0,3	1,4	40,3
Over 80 - . . .	3,8	15,2	14,8	9,0	1,6	0,9	45,3
Alle Husstande.	3,3	9,8	8,7	6,4	0,2	0,8	29,2

Denne Gruppe danner Modstykket til den første Gruppe, Fedtebrødet. Medens hist Procenten sank regelmæssig med den stigende Velstand til en Fjerdedel, stiger den her med Velstandens Stigning til det tredobbelte og derover. Posterne bajersk Øl og andre Drikkevarer (dvs Brændevin) ere kun

nævnte for Fuldstændigheds Skyld, idet der, som allerede nævnt, for disse ikke kan drages sikre Slutninger af de utilstrækkelige Opgivelser. Tilbage staa som Velstandsmaalere de fire Vareposter Fisk og Kød, Smør og Paalæg. At Forbruget af Smør tager af nedefter i samme Forhold som Forbruget af Fedt og Margarine voxer, gør vel næppe stor Skade. Mere beklageligt er det, at det paa de lavere Velstandstrin bliver knapt med Paalæget. Men mest betydningsfuldt og beklageligt er det, at Forbruget af Kød og Fisk - hvorunder jo ogsaa falder det billige Næringsmiddel tør Fisk - tager saa stærkt af med Velstanden, at det paa de nederste Trin næsten bliver borte. Hvad det betyder, at der af en Kostudgift paa højst 30 Øre anvendes 5 Procent, altsaa højst 1 ½ Øre daglig til Kød og Fisk, tiltrænger ingen nærmere Forklaring.

Hvor stor en Del af den samlede Kostudgift der anvendes til Middagsmad, kan ikke med fuld Sikkerhed oplyses. Det fremgaar nemlig ikke af de foreliggende Oplysninger, hvor meget der t. Ex. af hvidt Øl anvendes til Øllebrød, og hvor meget der nydes som Drikkevarer, hvor meget af Sukkeret eller af Smør og Fedt der finder Anvendelse ved Middagsmadens Tilberedning, eller om al Mælken bruges til Formad. Formentlig anvendes paa de højere Velstandstrin en ikke ringe Del af Smør og Fedt til Middagsmaden, medens Fordelingen er en anden for de ringere stillede. Men naar man under Smørrebrød henfører Rugbrød, fint Brød, Fedt, Margarine, Smør og Paalæg, under Drikkevarer: The, Kaffe, Cikorie, Fløde, bajersk Øl og andre Drikkevarer samt Halvdelen af hvidt Øl og to Tredjedele af Sukker, til Formad henfører Mælk, Mel og Gryn, Grøntsager (Kaal og Ærter) samt Halvdelen af hvidt Øl og en Tredjedel af Sukker, og endelig til Eftermad Kød, Flæsk, Fisk og Kartofler, bliver Fordelingen følgende:

Daglig Kostudgift for en voxen Person	Procent af Kostudgiften for						
	Smørrebrød	Drikke	Tør Kost	Formad	Eftermad	Middagsmad	Tilsammen
Højst 30 Øre	53,8	17,8	71,6	11,6	16,8	28,4	100,0
Over 30 til 40 Øre . .	49,6	14,9	64,5	11,6	23,9	35,5	100,0
- 40 - 50 - . . .	45,4	14,9	60,3	12,4	27,3	39,7	100,0
- 50 - 65 - . . .	43,8	15,2	59,0	11,4	29,6	41,0	100,0
- 65 - 80 - . . .	41,7	15,3	57,0	11,2	31,8	43,0	100,0
Over 80 - . . .	39,8	16,7	56,5	12,6	30,9	43,5	100,0
Alle Husstande.	45,0	15,4	60,4	11,7	27,9	39,6	100,0

Det vil ses, at der er et bestemt Forhold mellem Velstandstrinet og den Plads, Middagsmaden indtager i Forbruget. Jo større Velstanden er, desto større en

Del af Kostudgiften anvendes til Middagsmad. Imidlertid er det kun den ene Del af Middagsmaden, nemlig Eftermaden, der er Velstandsmaaler. Til Formaden anvendes gennem alle Velstandstrin omtrent den samme Procentdel af Kostudgiften. Hvad den tørre Kost angaar, er det Udgiften til Smørrebrød (herunder Fedtebrød og Margarinebrød), der viser nogen Stigning af Procenten paa de laveste Trin. Man maa her i større Omfang nøjes med det billigste Fødemiddel: Fedtebrødet. Derimod er Drikkevarernes Plads i Forbruget ingen Velstandsmaaler. Kun paa det allernederste Trin spores en væsenlig Stigen, hvad der ved det store Forbrug af Fedtebrød og Middagsmadens Indskrænkning er meget naturligt. Men iøvrigt er Drikkevarerne vel en Post, hvor der baade paa de mellemste og øverst Velstandstrin findes nogen Luxus, idet de t. Ex. spille en Hovedrolle, naar der er Gæster, og denne Omstændighed turde muligvis indeholde Forklaringen af, at Udgiften til Drikkevarer ikke synker ved stigende Velstand i stigende Omfang som Udgiften til Smørrebrød, hvis naturlige Udfyldning den danner.

Skønt Smørrebrød og Eftermad er Velstandsmaalere, er de det i langt ringere Grad end de før udpegede enkelte Fødevarer. Dette er en nødvendig Følge af, at Smørrebrødet ogsaa omfatter Smør og Paalæg, Fødemidler, der fortrinsvis bruges af de bedre stillede, medens Eftermaden ogsaa omfatter enkelte Bestanddele, der nydes nogenlunde ligelig gennem alle Velstandstrin, nemlig Flæsk og Kartoffler.

Paa den anden Side er det værdt at lægge Mærke til, at der ifølge vor Undersøgelse ikke findes nogen Klasse, der helt maa undvære Middagsmad eller dennes kostbareste Bestanddel, Eftermaden, den bekræfter altsaa ikke den temmelig almindelige Opfattelse, at Syerskerne i stort Omfang maa undvære varm Mad og alene ernære sig af Smørrebrød og Kaffe.

Fremdeles vil det ses, at det kun er for de lavere Velstandstrin, og da navnlig for det allerlaveste, at Procentforskellen for tør Kost og for Middagsmad er betydelig. Kommer man op til en daglig Kostudgift af 40-50 Øre, anvendes de to Femtedele af Kostudgiften til Middagsmad, og herfra til det øverste Trin, Personer, der have omtrent dobbelt saa meget at leve af, stiger Udgiften til Middagsmaden kun med ca. 4 Procent, medens Forskellen nedefter til det laveste Velstandstrin er betydelig større, godt 11 Procent. Det tyder da paa, at allerede ved en daglig Kostudgift af 40-50 Øre spises der som oftest to Retter varm Mad hver Dag.

b. Næringsmidlernes Mængde.

Hvad det ved Undersøgelsen om Syerskers og Smaakaarsfamiliers Kostudgift fortrinsvis kommer an paa, er jo imidlertid ikke, om de faa mest af den ene eller den anden Slags Føde, men om de i det hele faa nok, ikke blot til at fylde Maven og fremkalde Mæthedsfønnemmelse, men ogsaa til en tilfredsstillende Ernæring. Som en Maalestok for den Kost, Syerskerne faa, har jeg udbedet mig hos Bestyrelsen af Christianshavns Kvindefængsel Oplysning om Forplejning og Kostudgifter for de kvindelige Fanger, og saadanne Oplysninger ere med stor Imødekommen stillede til min Raadighed. Fremdeles har jeg udarbejdet en Liste over Varepriserne i 1891-92, da Materialet til vor Undersøgelse indsamledes, ved Indkøb i smaa og i store Partier. Hvad Detailpriserne angaar, give selve de udsendte Skemaer Svaret for de fleste og vigtigste Varer, idet der opgives dels, hvor meget der ugenlig er forbrugt, dels hvad det har kostet. For Fødemidlerne: Rugbrød, Fedt, Margarine, Smør, Kaffe, The, Sukker, Mel, Mælk, Kartoffler, Kød og Flæsk foreligger herom lange Rækker af næsten ganske overensstemmende Opgivelser. For andre Fødevarer, saasom Sigtebrød, Ost, Gryn, Ærter og Fisk indeholde Skemaerne ikke fyldestgørende Opgivelser, og det har heller ikke været mig muligt ad anden Vej at tilvejebringe aldeles sikre Oplysninger om Detailpriserne for disse Varer i 1891-92. Men naar de daværende en gros Priser, om hvilke jeg har faaet Oplysning, dels fra Christianshavns Kvindefængsel, dels gennem de trykte Beretninger fra Københavns Kommunehospital, sammenholdes med de nuværende en gros og Detailpriser, kan man, idet man gaar ud fra, at Forholdet mellem en gros og Detailpris ikke er blevet væsenlig forrykket i de forløbne Aar, drage temmelig sikre Slutninger om Detailpriserne i 1891-92, og jeg har da paa nedenstaaende Prisliste angivet Detailpriserne for disse Varer saaledes, at de i hvert Fald ikke kunne antages at være satte for højt. Paa Prislisten er vedføjjet Prisen paa de enkelte Fødevarer ved Christianshavns Kvindefængsels eller Københavns Kommunehospitals Indkøb, og der er tillige for de Varer, hvis Pris Syerskerne selv have opgivet, anført, med hvor mange Procent Syerskernes Indkøbspris har overskredet Fængslets eller Hospitalets. (Se Tavlen næste Side.)

Liste Over Middelpris i 1891-02.

Ved Christianshavns Kvindefængsels (C) eller Københavns Kommunehospitals (K) Indkøb				Ved Syerskernes Indkøb			Detailprisen i Procent af en gros prisen
Vare	Sted	Vægt eller Maal	Øre	Opgivelsens Grundlag	Vægt eller Maal	Øre	
Rugbrød	K	Pund	6,5	Egne Opgivelser	Pund	9	138
Sigtebrød	C	»	12	Anslaaet	»	14	-
Franskbrød	C	»	13	»	»	16	-
Fedt	C	»	43	Egne Opgivelser	»	60	140
Margarine	-	»	-	»	»	64	-
Smør	C	»	98	»	»	119	121
Ost	C	»	20	Anslaaet	»	26	-
Spegepølse	C	»	44,5	»	»	55	-
Kaffe	K	»	142,5	Egne Opgivelser	»	164	115
The	K	»	154	»	»	208	135
Cikorie	-	»	-	Anslaaet	»	40	-
Fløde	K	Pot	50	»	Pot	50	-
Puddersukker	C	Pund	22	Egne Opgivelser	Pund	23	105
Melis	K	»	28	»	»	31	111
Hvidt Øl	C	Tønede	500	-	-	-	-
-	-	Fl	2,6	Egne Opgivelser	Fl	7	269
Bajersk Øl	-	-	-	»	½ Fl	10	-
Brændevin	-	-	-	»	I Pægl	11	-
Mælk, skum.	C	Pot	6	»	Pot	6,5	108
- , sød	C	»	12	»	»	14	117
Byggryn	C	Pund	9	Anslaaet	Pund	12	-
Mel	K	»	11,3	Egne Opgivelser	»	14	124
Ærter	C	»	9	Anslaaet	»	14	-
Kartofler	C	-	-	Egne Opgivelser	Fdk	29	-
-	-	Pund	3,75	-	Pund	4,5	120
Fersk , Torsk	K	»	19	Anslaaet	»	25	-
- Rødsp	K	»	24	»	»	30	-
Fisk, Klip-	K	»	23	»	»	30	-
Flæsk	C	»	43	Egne Opgivelser	»	48	112
Oxekød	C	»	38	»	»	49	129
Hestekød	C	»	14	-	-	-	-

Den Sum, Syerskerne paa de forskellige Velstandstrin gennemsnitlig udgav til Kosten, udgjorde:

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Antal Personer	Gennemsnitlig Udgift for en voksen Person		Antal Personer, naar de der tage Mad fra Spisehus medr..	Procent af Syersker
		ugentlig	daglig		
		Kr. Øre	Øre		
Højst 30 Øre	128	1 64,5	23,5	128	13
Over 30 til 40 Øre .	205	2 47,1	35,3	208	22
- 40 - 50 - . .	250	3 14,3	44,9	254	26
- 50 - 65 - . .	197	4 03,5	57,6	212	22
- 65 - 80 - . .	117	5 05,0	72,1	127	13
Over 80 - . .	26	6 42,9	91,8	36	4
Ialt .	923	3 36,3	48,0	965	100

Til Sammenligning kan anføres, at for hver kvindelig Fange i Christianshavns Fængsel udgjorde i 181 -92 Udgiften til de i store Partier indkøbte Levnetsmidler 34½ Øre daglig. En væsenlig Del af Fangekosten udgjorde dengang Hestekød. Dette er ved det nugældende Fængselsreglement ombyttet med Oxekød, ligesom Sild tildels er ombyttet med tør Fisk, og med denne Ændring i Forplejningen vilde efter Priserne i 1891-92 den daglige Kostudgift for kvindelige Fanger være omtrent 4 Øre dyrere (38,4 Øe). Sammenholdes Fængslets Indkøbspris med Syerskernes, maa der til den Udgift af henholdsvis 34,5 og 38,4 Øre, en Fanges Forplejning androg, lægges omtrent 25 Procent for at naa til det Beløb, det i 1891-92 maatte koste en københavnsk Syerske at leve paa almindelig Fangekost. Man kommer herefter til en Udgift af 43 eller 48 Øre daglig som det Beløb, det i 1891-92 maatte koste en københavnsk Syerske at faa lige saa god Ernæring som de kvindelige Fanger - henholdsvis efter Fængslets daværende og nuværende Spisereglement. Dette stemmer ogsaa med det Resultat, som en Udregning af, hvad en kvindelig Fanges Forplejning vilde koste efter Spisereglementet af 1898 og vore Syerskers Priser i 1891-92, fører til. Men der maa tillige tages Hensyn til, at Syerskerne - de daarligst stillede lige saa vel som de bedre stillede - anvende en Syvendedel af deres Kostudgifter til Nydelsesmidler, der enten aldeles ikke eller saa godt som ikke findes paa Fangernes Spiseseddel, og som enten ere uden Næringsværdi eller dog i Forhold til Prisen have meget ringe Næringsværdi, nemlig Kaffe, The, Cikorie, spirituøse Drikke, Fløde og Sukker. Man kommer da til det Resultat, at alle de Syersker, der udgave indtil 50 Øre til Kosten, det vil sige tre Femtedele af vore Syersker, fik en ringere Ernæring, end kvindelige Straffanger nu faa. Flertallet af vore Syersker vilde selv ved Afkald paa alle tilvante Nydelsesmidler ikke kunne skaffe sig almindelig Fangekost. Og dog maa det vel antages, at den

almindelige Fangekost kun er beregnet paa, hvad der anses for fornødent til at tilfredsstille Legemets Behov. De kvindelige Fanger faa efter Spisereglementet af 1898 en god og rigelig Middagsmad, bestaaende af: Søndag Oxekødsuppe og Oxekød eller Ærtesuppe og Flæsk, Lørdag: Vælling og kogt Flæsk med Kartoffler eller Øllebrød og Sild med Kartoffler, og paa de fem andre Ugedage: Byggrynsgrød med Mælk og Klipfisk - Rumfordsuppe og Oxekød - Ærtesuppe og Oxekød - Blodbudding - Kaalsuppe og Oxekød. Men den tørre Kost er meget tarvelig, om Morgenens Rugbrød med lidt Svinefedt og varmt Øl, om Aftenen bart Rugbrød og lidt Ost samt en Pægl varm skummet Mælk.

Paastanden om, at Flertallet af vore Syersker og Smaakaarsfamilier, hvor Hustruen syr, faar ringere Ernæring end almindelig Fangekost, bekræftes, naar vi betragte Kostens enkelte Bestanddele. Vi ville da først undersøge Eftermaden. Som det fremgaar af den meddelte Oversigt over Fangernes Bespisning, faa disse dyrisk Føde hver Dag, men man maa langt op indenfor Syerskerne, før det samme bliver Tilfældet.

Eftermaden,

forsaavidt samme bestaar af dyrisk Føde med Tillæg af Kartoffler, omfatter for vore Syersker og deres Familier følgende Bestanddele: (Se omstaaende Tabel).

Daglig Kost udgift for en voxen Person	Ugenligt Forbrug af								
	Kød		Flæsk		Fisk		Ialt Sul	Kartofler	
	Øre	Pund	Øre	Pund	Øre	Pund	Pun	Øre	Pund
Højest 30 Øre	6,3	0,13	12,9	0,27	1,8	0,06	0,46	6,6	1,47
over 30 til 40 Øre	13,6	0,28	27,7	27,7	5,3	0,18	1,04	12,7	2,82
- 40 - 50 -	26,1	0,53	33,9	0,71	9,1	0,30	1,54	16,6	3,69
- 50 - 65 -	46,1	0,94	41,1	0,86	13,9	0,46	2,26	18,2	4,04
- 65 - 80 -	67,5	1,38	49,9	1,04	24,5	0,82	3,24	19,1	4,24
Over 80 -	97,8	2,00	55,4	1,15	24,5	0,82	3,97	21,3	4,73
Alm. Fangekost	-	1,45	-	0,42	-	0,27	2,14	-	1,84

For en Fange indkøbes til en Portion Eftermad gennemsnitlig af Kød 41 Kvint, af Flæsk 30 Kvint*), af Klipfisk 20 Kvint, af Kartoffler 53 Kvint. Syerskernes Forbrug af Fisk er paa Tavlen udregnet efter Prisen paa Klipfisk.

*)Herved maa dog bemærkes, at der af det indkøbte Kød og Flæsk paaregnes et paafaldende stort Svind. Naar der pr. Fange t. Ex. indkøbes 37,5 Kvint fersk Oxekød, paaregnes hun kun at faa udleveret 12½ Kvint.

Beregnes Størrelsen af en Portion Eftermad herefter, ville vore Syersker og deres Familier, naar de udgive højst 30 Øre daglig for en voxen Person til Kosten, i en Uge kunne faa 1/3 Eftermad af Kød, 1/3 Eftermad af Fisk, 1 Eftermad af Flæsk og hertil Kartoffler henved 3 Gange. Der er altsaa ikke engang Sul til 2 Dage ugenlig.

De Personer, der udgive 30-40 Øre daglig til Kosten, ville i en Uge kunne faa Kød 2/3 Gang, Fisk 1 Gang, Flæsk 2 Gange. Der er saaledes Sul til omtrent 4 Gange Eftermad, medens der er Kartoffler til over 5 Gange.

For Personer, der udgive 40-50 Øre daglig til Kosten, er der i en Uge Kød til 1 1/4 Gang, Fisk til 1 1/2 Gang, Flæsk til 2 1/3 Gang - altsaa Sul til godt og vel 5 Gange Eftermad, medens der er Kartoffler til alle Ugens syv Dage.

Først naar man i Rækken naar op til de Personer, der udgive 50-65 Øre daglig til Kosten, er der fuldt saa meget Sul til Eftermadsen som for en Fange, nemlig i en Uge Kød til 2 1/3 Dag, Fisk til 2 1/3 Dag og Flæsk til 3 Dage. Disse Personer kunne altsaa hver Dag faa en fuldt saa rigelig Eftermad som en Straffange. Tavlen viser jo ogsaa, at de faa lidt mere Sul end en Straffange, men at de Personer, der udgiver 40-50 Øre daglig for Kosten, faa mindre Sul end Fangerne.

Formaden

omfatter følgende Poster, naar vi til den henregne alt, hvad Syerskerne og deres Familier bruge af Grøntsager, Mel og Gryn, Mælk og hvidt Øl, altsaa i det allergunstigste Tilfælde:

Daglig Kostudgift for en voxen Person	Gryn		Ærter		Mælk		Hvidt Øl	
	Øre	Pund	Øre	Pund	Øre	Pund	Øre	Fl. (3 P.)
	Højst 30 Øre	6,0	0,50	2,0	0,14	6,6	1,01	1,8
over 30 til 40 Øre	8,6	0,72	5,3	0,38	8,8	1,35	2,7	0,39
- 40 - 50 -	11,5	0,96	7,1	0,51	11,6	1,78	7,3	1,04
- 50 - 65 -	12,9	1,08	8,5	0,61	13,6	2,09	10,0	1,43
- 65 - 80 -	16,5	1,38	10,5	0,75	14,7	2,26	13,6	1,94
Over 80 -	19,9	1,66	16,9	1,21	28,7	4,40	13,4	1,91
Fangekost	-	0,90	-	1,48	-	0,71	-	0,47

Paa denne Tavle er alt, hvad der anvendes til Mel og Gryn, henført under Gryn, hvad der efter Prislisten er det billigste, for Grøntsager er sat Ærter, der er den mest nærende Art af Grøntsager, under Mælk er Forbruget udregnet

efter Prisen paa skummet Mælk, hvortil i Virkeligheden ogsaa syv Ottendedele af vore Syerskers Mælkeforbrug hører. Der er med andre Ord forudsat den for Ernæringem gunstigste Anvendelse af Pengene.

For Fangerne bruges af Gryn 20 Kvint til en Portion Grød, 10 Kvint til en Portion Vælling, af Ærter 50 Kvint til en Portion, af Øl til Øllebrød knap en Flaske (0,7 Pot), af Mælk til Vandgrød 1/3 Pot sød Mælk, til Vælling tre Pægle skummet Mælk. Den mindre solide Formad, Vælling og Øllebrød, faa de kun tilsammen en Gang ugenlig.

Sammenligne vi hermed Syerskernes Formad, da kunne de, der udgive højst 30 Øre daglig, faa 2 Gange ugenlig Vandgrød med skummet Mælk, 1 Gang Vælling med halvt skummet Mælk, halvt Vand, henved 1/3 Gang Ærter og ligesaa tidt Øllebrød - altsaa Formad henved 4 Gange ugenlig.

Den næstnederste Klasse, med daglig Kostudgift 30-40 Øre, kan faa Vandgrød med skummet Mælk 3 Gange og Vælling med Mælkevand 1 Gang, fremdeles Ærter 3/4 Gang og Øllebrød henved 1/2 Gang, - ialt Formad godt 5 Gange ugenlig.

Med en daglig Kostudgift at 40-50 Øre kan faas 5 Gange Vandgrød med Mælk, 1 Gang Ærter og godt og vel 1 Gang Øllebrød - altsaa Formad hver Dag. Men da en Fange forbruger næsten den samme Mængde Gryn og omtrent tre Gange saa meget af Grøntsager, i Reglen Ærter, bliver hendes Formad adskillig kraftigere. Ganske vist er Fangens Forbrug af Mælk og Øl til Formaden ikke halvt saa stort som det, der paa Tavlen er opført for denne Klasse Syersker. Men for Syersker er opført hele Forbruget, for Fangen kun den Del af Forbruget, der anvendes til Middagsmaden. Betragte vi Fangens hele Forbrug, da udgør det ugenlig 2,46 Potter Mælk og omtrent 4 Flasker Øl, altsaa adskillig mere, for Øllet flere Gange saa meget, som den nævnte Klasse Syersker forbruge.

I det hele er der ingen af Syerskerne, der naa op til Fangernes Ølforbrug, og naar undtages de faa Syersker med over 80 Øre i daglig Kostudgift, faa heller ingen af vore Syersker saa meget Mælk som Fangerne. Dette er en naturlig Følge af, at den Drik, Fangerne faa til deres tørre Kost, kun bestaar af varmt Øl hver Morgen og varm skummet Mælk hver Aften, hvorimod de ganske maa undvære Kaffe og The med Tilbehør af Fløde og Sukker.

Nedenstaaende Tavle viser, naar Mælk og, Øl henregnes til Middagsmaden, Syerskernes Drikkevarer

Daglig Kost udgift for en voxen Person	Ugenligt Forbrug af								
	Sukker		Kaffe		The		Fløde	Cikorie	
	Øre	Pund	Øre	Pund	Øre	Pund	Pot	Øre	Pund
Højest 30 Øre	10,2	0,44	11,5	0,07	3,4	0,02	0,10	1,5	0,04
over 30 til 40 Øre	13,2	0,57	13,1	0,08	4,2	0,02	0,14	1,0	0,03
- 40 - 50 -	15,0	0,65	17,2	0,10	4,3	0,02	0,16	1,5	0,04
- 50 - 65 -	17,3	0,75	23,4	0,14	5,0	0,02	0,20	2,1	0,05
- 65 - 80 -	22,7	0,99	26,3	0,16	6,7	0,03	0,25	1,7	0,04
Over 80 -	26,3	1,14	38,4	0,23	8,4	0,04	0,36	2,6	0,07
Fangekost	-	0,04	-	0	-	-	0	-	0

Paa denne Tavle er ikke medtaget det ubetydelige Forbrug, vor Undersøgelse udviser af bajersk Øl og Brændevin. Den Smule Sukker, der hører til Fangekosten, anvendes ligesom 8 Kvint Sirup ugenlig ved Middagsmadens Tilberedning. Til Drikkevarer anvendes for Fanger ugenlig 3 ½ Flasker Øl og 1 ¾ Pot skummet Mælk. Det Forbrug for alle Klasser af Syersker af Drikkevarer, ovenstaaende Tavle udviser, betyder med Hensyn til Næringsværdi for Kaffe og The intet, for Sukker og Fløde meget lidt, Men som Nydelsesmiddel betyder det sikkert overmaade meget, og det er rimeligt nok, at selv den daarligst stillede Klasse af Syersker, trods den utilstrækkelige Ernæring, i Reglen ikke vil bytte med den langt mere kraftige og værdifulde Fangekost, fordi de ikke vil give slip paa de faa tilvante Nydelsesmidler, de have forud for Fangerne, og næppe heller har nogen klar Følelse eller Erkendelse af, hvor utilstrækkelig deres Ernæring er.

Sluttelig kommer vi da til **den tørre Kost.** (Se omstaaende Tabel).

Det vil ses, at Brødforbruget omtrent er lige stort for alle Klasser af Syersker, naar undtages den daarligst stillede Klasse, der uagtet de faa mindre end halv Ration Middagsmad, dog maa nøjes med mindre Brød end de øvrige. At dette er Sulteføde, i alt Fald for en Del af dem, kan næppe betvivles, thi vel hører der til denne Klasse en Del svagelige eller gamle Stakler, der ikke kunne spise mere, men der findes ogsaa mellem dem - og det er den overvejende Bestanddel Enker og gifte Husstande med mange Børn, for hvilke denne Forklaring ikke slaar til. Dog er det rimeligt nok, at den utilstrækkelige Ernæring sjeldnere føles som Sult, i alt Fald for de Voxne, thi da vilde de ved at spare paa Nydelsesmidlerne kunne skaffe sig mere Brød. Forholdet er vistnok i de fleste Tilfælde det, at Legemet ved længere Tids knap Ernæring er tilpasset til denne, saa at der ikke føles Trang til mere, men dette gaar vel i Længden ud over Kræfter og Helbred.

Daglig Kost - udgift for en voksen Person	Ugenligt Forbrug af																
	Rugbrød		Sigtebrød		ø.	Fedt		Margarine		Smør		Ialt Smørrelse	Paalæg	Ost		Pølse	
	Øre	Pun	Øre	Pun	Pun	Øre	Pun	Øre	Pun	Øre	Pun	Pun	Øre	Paal.	Pun	Pal.	Pund
- 30 Øre	35,3	3,9	20,9	1,5	5,4	11,8	0,20	12,4	0,19	5,4	0,05	0,44	2,8	1	0,11	0	-
30 - 40	46,2	5,1	24,2	1,7	6,8	13,2	0,22	18,8	0,29	9,5	0,08	0,59	10,3	½	0,20	½	0,09
40-50	45,6	5,1	28,3	2,0	7,1	13,9	0,23	14,0	0,22	26,5	0,22	0,67	14,7	½	0,28	½	0,13
50 -65	41,5	4,6	33,5	2,4	7,0	15,8	0,26	13,6	0,33	39,8	0,33	0,80	32,4	1/3	0,42	2/3	0,39
65 - 80	41,2	4,6	41,3	3,0	7,6	13,6	0,23	10,6	0,49	58,8	0,49	0,89	44,9	1/3	0,58	2/3	0,54
over 80	33,6	3,7	47,3	3,4	7,1	14,6	0,24	6,8	0,80	95,5	0,80	1,15	57,9	¼	0,56	¾	0,79
Fangek.	-	9,3	-	0	9,3	-	0,21	-	0	-	0	0,21	-	-	0,42	0	-

Alle Syersker bruge betydelig mindre Brød, end Fangerne faa, men da dette gælder selv de mest velstillede, maa det antages, at Fangernes Brødration er en Del større, end Kvinder i Almindelighed have Brug for.

Det ses, at Sigtebrød, som Fangerne kun faa, naar Lægen anordner det, bruges af Syerskerne i ikke ringe Omfang selv paa det laveste Velstandstrin. Hvad der paa Tavlen kaldes Sigtebrød, omfatter al Slags finere Brød end Rugbrød, men for de laveste Velstandstrin passer vistnok Betegnelsen Sigtebrød i det væsentlige. Derimod er det sandsynligt, at de bedrestillede Klasser ogsaa bruge finere og dyrere Brødsorter (Franskbrød, Tvebakker, Hvedebrød), saa at Brødforbruget her i Virkeligheden er mindre end paa Tavlen angivet, og mindre paa de højeste end paa de mellemste Velstandstrin, hvad der i og for sig er rimeligt ved det større Forbrug af andre Levnedsmidler.

Forbruget af Smør og Surrogater for Smør er paa alle Velstandstrin meget større end for Fangerne, for den daarligst stillede Klasse dobbelt saa stort. Fangerne faa kun en sparsom Ration af Fedt til deres Morgenmad, medens de om Aftenen maa spise bart Brød med Ost. De fattigste Syersker kunne til hvert Maaltid smøre noget mindre tyndt paa Brødet end Fangerne om Morgen, idet disse Syersker jo fortære mindre Brød. Her er altsaa et Næringsmiddel, der tilflyder alle Syerskerne rigeligere end Fangerne. Da derhos Flæsket har Overvægten blandt de ringere stillede Syerskers Forbrug af Sulevarer, maa det antages, at det ved deres Ernæring skorter mindst paa Fedtstoffer.

Hvad Paalæg angaar, er Fordelingen af Udgiften mellem Ost og Pølse foretagen efter et Skøn. Da Ost er det billigste Paalæg, er det formodenlig det, der bruges paa det laveste Velstandstrin, hvor der kun kan anvendes 3 Øre ugenlig. Efterhaanden som Velstanden stiger, kommer der andet Slags Paalæg til - Kødspiser af forskellig Slags, der paa Tavlen betegnes som Pølse og beregnes efter Prisen paa Spegepølse som den billigste Art. Paalæget er for Syersker med Kostudgift paa højst 30 Øre kun en Fjerdedel af, hvad det er for Fangerne, for Syersker med Kostudgift 30-40 Øre er der en Stigning næsten til det firdobbelte, altsaa omtrent ligesaa stort Forbrug som for Fangerne. Endelig er for Kostudgiften 40- 50 Øre Forbruget af Paalæg noget større end for Fangerne, men dette Merforbrug kan dog paa ingen Maade veje op mod Mindreforbruget af Sul til Eftermad. Forbruget af Kød, Flæsk og Fisk til Eftermad udgjorde for Fangerne 2,16 Pund ugenlig, for Syersker med daglig Kostudgift 40-50 Øre var det 1,54 Pund Selv om alt, hvad de sidstnævnte Personer udgive til Paalæg, blev anvendt til Kødspiser, vilde det dog kun forøge Forbruget af disse med 0,25 Pund efter Prisen paa Spegepølse eller 0,30 Pund efter Prisen paa Oxekød. Men gaar vi som paa Tavlen ud fra, at Halvdelen af Udgiften til Paalæg anvendes til Ost, hvad der giver et Osteforbrug lig med 2/3 af Fangernes, bliver der til Forøgelse af Kødforbruget højst 0,15 Pund. Med andre Ord, alle de Syersker og Smaakaarsfamilier, der udgive indtil 50 Øre daglig til Kosten, det vil sige 61 Procent af de Personer, som Undersøgelsen omfatter, faa mindre af dyrisk Føde end Straffefanger.

c. Næringsværdien af Syerskernes Kost.

Undersøgelsen af Syerskernes Ernæring kan føres et Skridt længere frem ved Hjælp af de Tabeller, der foreligge om de enkelte Fødemidlers Indhold af de forskellige Næringsstoffer. Udregnes Indholdet af Syerskernes Føde paa

Dagligt Forbrug af Næringsstoffer.

for Syersker med daglig Kostudgift af	Indholdet i Kvint af		
	Æggehvide- stof	Fedtstof	Kulhydrat
højst 30 Øre	9,6	7,8	54,5
over 30 til 40 Øre. . . .	15,1	12,0	73,8
- 40 - 50 -	18,9	14,1	83,6
- 50 - 65 -	23,7	18,4	88,8
- 65 - 80 -	29,9	21,6	101,5
Der antages at udkræves til tarvelig Kost	20,0	10,0	80,0
middelgod Kost	26,0	16,0	90,0
Fangekost for Kvinder. .	26,0	7,0	100,0

Grundlag af de af Læge Chr. Jürgensen udgivne Tabeller *), faa vi følgende Resultat som angivet i Tavlen:

Denne Tavle bekræfter, hvad der tidligere er udtalt om de ringest stillede Syerskers og Smaakaarsfamiliers utilstrækkelige Ernæring. De 13 Procent af vore Syersker, hvis daglige Kostudgift for en voksen Person udgør højst 30 Øre, faa af Æggehvidestof kun Halvdelen og af Kulhydrat kun to Tredjedele af, hvad der antages at udkræves til en tarvelig Ernæring, medens de med Hensyn til Fedtstof faa lidt over tre Fjerdedele af, hvad der hertil udkræves. De 22 Procent, der anvende 30-40 Øre daglig til Kosten, faa af Æggehvidestof tre Fjerdedele af, hvad der kræves til tarvelig Ernæring, af Kulhydrat mangler der kun lidt - 8 Procent, og af Fedtstof faa de 20 Procent mere, end der behøves. Kommer man op til en Kostudgift af 40-50 Øre daglig, er den tarvelige Ernæring overskredet lidt med Hensyn til Kulhydrat, meget med Hensyn til Fedtstof, og der fattes kun lidt af Æggehvidestof. For saa vidt er Billedet altsaa meget gunstigere, end man efter Sammenligningen med Straffangernes Kost kunde vente. Men dette hidrører, som Tavlen ogsaa udviser, fra, at Straffangernes Kost er adskillig rundeligere, end der kræves til tarvelig Ernæring, og nærmest maa jævnstilles med middelgod Kost. Tage vi da den middelgode Kost til Udgangspunkt for Sammenligningen, vil det ses, at den daglige Kostudgift af 40-50 Øre paa alle Punkter giver under middelgod Ernæring - med Hensyn til Æggehvidestof mangler der over en Fjerdedel. Selv ved en daglig Kostudgift af 50-65 Øre naas for Æggehvidestof og Kulhydrat ikke fuldt ud Middelkost, men denne Kostudgift svarer dog i det væsentlige til middelgod Kost. Resultatet bliver altsaa, at alle de 61 Procent af vore Syersker, hvis daglige Kostudgift er indtil 50 Øre, faa en ringere Ernæring end middelgod Kost, men kun for de 35 Procent, hvis daglige Kostudgift ikke overskrider 40 Øre, maa Ernæringen betegnes som utilstrækkelig, idet den ikke naar op til, hvad der udkræves til tarvelig Kost.

For en Del hidrører ganske vist den utilstrækkelige eller mindre gode Ernæring fra, at en Del af Kostudgiften anvendes til Nydelsesmidler, ligesom ogsaa, bortset derfra, en noget bedre Ernæring kunde opnaas for samme Udgift ved Valg af billigere Næringsmidler.***) Men naar Syersker trods de smaa Midler foretrække et i Forhold til Næringsværdien dyrere Næringsmiddel for

*) Ved Udregningen er den i Tabellerne opførte Decimal efter Forfatterens Anvisning bortkastet eller afrundet opefter. For Margarine, der ikke findes i Tabellerne, er efter hans Opgivelse beregnet følgende Procent: Æggehvidestof 0, Fedtstof 85, Kulhydrat 0.

) Som et Tankeexperiment **kan anføres, at det endog er muligt at konstruere en Spiseseddel, der for en Kostudgift af 23 ½ Øre - Gennemsnitsudgiften for dem, hvis Kostudgift er højst 30 Øre - leverer de til tarvelig Kost tilstrækkelige Næringsstoffer.

et billigere, skyldes dette ikke altid Hensynet til Velsmag eller Sædvane, men vistnok spiller her ogsaa Hensynet til den lettere Fordøjelighed en væsenlig Rolle. Syerskens stillesiddende Arbejde kræver her særlig Hensyntagen, der ikke vilde være fyldestgjort, om Spisesedlen indskrænkedes til at omfatte de billigste Næringsstoffer.

Dagligt Forbrug af	Pris i Øre	Indhold i Kvint af		
		Æggehvide-stoffer	Fedt	Kulhydrat
Rugbrod	9	6	0	48
Fedt 9,5 Kvint. . .	5,7	0	9,4	0
Ærter 5/8 Pund . . .	8,8	14	1,2	33
Tilsammen. . .	23,5	20	10,6	81
Til tarvelig Kost. udkræves . . .	-	20	10	80

De forskellige Husstandes Ernæring.

Vi have hidtil behandlet under et de selvforsørgende, de gifte og de andre forsørgende Syerskers Husstande. Men som allerede antydet knytter en væsenlig Interesse ved vor Undersøgelse sig til den sammenligning, den giver Lejlighed til at foretage mellem de ugifte arbejdende Kvinders og Smaakaarsfamiliernes Kaar Vi gaa da over til denne Sammenligning og ville først meddele, hvorledes de forskellige Velstandstrin, saaledes som de

Daglig Kostudgift for en voksen Person	Husstande, bestaaende af				
	Enlig boende Syersker	Gifte Syersker		Syersker, der sørge for andre og samboende Syersker	
		Antal af		Antal af	
	Antal af Personer	Husstande	Personer	Husstand	Personer
højest 30 Øre. . .	6	10	47	21	75
Over 30 til 40 Øre	10	23	112	26	86
- 40 - 50 -	12	39	165	25	77
- 50 - 65 -	27	41	150	14	35
- 65 - 80 -	20	27	80	10	27
Over 80 -	23	6	13	0	0
Tilsammen. . .	98	146	567	96	300

fremtræde i Kostudgiftens Størrelse, fordele sig, mellem de enlige Syersker, de gifte Syersker og de Syersker, der sørge for eller bo sammen med andre. (Se ovenstaaende Tavle).

Et Blik paa denne Tavle vil vise, at de enlige Syersker ikke blot ere, som det var at vente, langt gunstigere stillede end de ikke gifte Syersker, der leve sammen med andre, og som for den langt overvejende Del ere Forsørgere for disse, men at de ogsaa ere ikke lidet gunstigere stillede end de Smaakaarsfamilier, hvor Hustruen syr. Af de enlige Syersker har mere end de to Tredjedele (71 Procent) en daglig Kostudgift af over 50 Øre, af de gifte Syerskers Husstande har kun Halvdelen (51 Procent) en lige saa høj Kostudgift. Det ligger nu ganske vist nær at tænke, at den større Kostudgift maaske dog ikke betegner nogen bedre Ernæring for den enlige Syerske, da det koster forholdsvis mere at lave Mad for en enkelt end for flere Personer. Dertil kommer, at af de 98 enlige Syersker faa de 42 helt eller delvis deres Middagsmad fra et Spisehus, og her er da Udgiften til Brændsel og Vederlag for Madens Tilberedelse indbefattet under Kostudgiften.

Men at den ugifte Syerske, der kun har sig selv at sørge for, virkelig faar en bedre Ernæring end de gifte Syersker og deres Familier, viser sig, naar man undersøger, hvad de spise og drikke.

a. Næringsmidlernes Art.

Vi sondre her mellem fire Slags Husstande, idet vi indenfor Kredsen af de Syersker, der kun forsørge sig selv, sondre mellem dem, der helt eller delvis tage Middagsmad fra et Spisehus, og dem, hvis Mad laves i Hjemmet, i Reglen af Syersken selv, og disse to Grupper sammenligne vi dels med de gifte Syerskers Husstande, dels med de Enker og ugifte, der maa sørge for andre Personer.

Betragte vi da først de Næringsmidler, der bruges forholdsvis mest paa de laveste Velstandstrin, er Resultatet følgende:(Se nedenstående Tabel)

Denne Tavle viser, at de Næringsmidler, der indtog den største Plads paa de laveste Velstandstrin, alt i alt bruges forholdsvis mindre af de ugifte Syersker, der kun sørge for sig selv, end af de gifte Syersker og deres Husstand. Og Afstanden er endda større for de selvforsørgende Syersker, der selv lave Mad, end for dem, der faa Middagsmad fra Spisehus. Der er en Trinfølge fra de selvforsørgende som mindst forbrugende og altsaa gunstigst stillede gennem de gifte til de andre forsørgende.

	Procent af den samlede Kostudgift for						
	Rugbrød	Fedt	Margarine	Flint Brød	The	Sukker	Tilsammen
1. Syersker, der kun sørge for sig selv og som							
a. Tage Middags-mad ude.	7,5	1,2	1,0	11,6	2,7	5,0	29,0
b. selv lave Mad	7,2	2,0	1,4	10,0	1,9	5,1	27,6
2. Gifte Syersker.	12,7	4,3	4,7	8,2	1,2	4,5	35,6
3. Syersker, der sørge for andre	15,9	5,3	4,6	10,2	1,8	5,2	43,0

Den samme Trinfølge genfinde vi, naar vi betragte den Række af Næringsmidler, der fra den anden Side ere Velstandsmaalere, idet de indtage den største Plads paa de højere Velstandstrin.

	Procent af den samlede Kostudgift for							
	Smør	Paalæg	Kød	Fisk	Hvidt Øl	Grøntsager	Spirituose Drikke	Til-sammen
1. Syersker, der kun sørge for sig selv og som								
2. tage Middags-mad ude. . .	13,3	7,9	-	-	-	-	2,1	-
c. selv lave Mad	13,3	6,7	14,3	4,0	1,7	1,8	0,0	41,8
2. Gifte Syersker.	8,2	7,0	9,9	3,6	2,7	2,2	1,4	35,0
3. Syersker, der sørge for andre	7,6	4,8	7,2	1,8	1,4	2,0	0,0	24,8

Altsaa de Syersker, der kun sørge for sig selv, kunne til de kostbarere, kraftigere eller mere velsmagende Næringsmidler anvende et noget større Beløb end de gifte, deres Ernæring er dels kraftigere ved et større Kødforbrug, dels mere velsmagende, idet de bruge mere Smør, mindre Fedt og Margarine end de gifte. Derimod ere de gifte Syersker, som rimeligt er, adskilligt bedre stillede end de Syersker, der have flere Munde at mætte, de faa forholdsvis mere af Kød, Fisk og Paalæg. Det billigste Næringsmiddel, Rugbrød med Fedt og Margarine, indtager en meget større Plads hos de gifte end hos de Selvforsørgende og en noget større Plads hos de andre forsørgende end hos de gifte.

Hvilken Plads de forskellige Husstande indtage med Hensyn til Ernæringen, fremgaar tydelig, naar man sammenstiller dem med de forskellige Velstandstrin. (Se omstaaende Tavle).

Det vil ses, at hvad enten man ser paa den ene eller den anden Klasse af Velstandsmaalere iblandt Kostudgifterne, og hvad enten man drager Grænsen noget snævrere ved kun at medtage de Fødemidler, ved hvis Brug Velstanden giver sig stærkt Udslag, eller medtager alle de Varer, der her kunne komme i Betragtning, bliver Resultatet det samme.

	Procent af Kostudgiften for				Gennemsnitlig daglig Kostudgift i Øre
	Rugbrød, Fedt og Margarine	Rugbrød, Fedt og Margarine, fint Brød The og Sukker	Kød, Fisk, Smør og Paalæg	Kød, Fisk, Smør, Paalæg, Grøntsager Ø1 og Spirituosa	
Syersker, der kun sørge for sig selv og selv lave Mad (ene- og samboende).	pCt. 10,6	pCt. 27,6	pCt. 38,3	pCt. 41,8	pCt. 57,3
Syersker med daglig Kostudgift 50 - 65 Øre	17,6	31,4	32,8	38,5	57,6
Giftede Syersker	21,7	35,6	28,7	35,0	50,2
Syersker med daglig Kostudgift 40-50 Øre.	23,3	38,5	24,3	29,6	44,9
Andre forsørgende Syersker	25,8	43,0	21,4	24,8	39,4
Syersker med daglig Kostudgift 30-40 Øre	31,7	48,5	15,7	19,5	35,3

De selvforsørgende Syersker, som selv lave Mad, faa gennemsnitlig en bedre, kostbarere Ernæring, end der bliver de Personer til Del, som forbruge fra 50 til 65 Øre daglig til Kosten. De gifte Syersker faa ringere Ernæring, end der gennemsnitlig faas med en daglig Kostudgift af 50-65 Øre, men bedre Ernæring, end der faas ved en daglig Udgift af 40-50 Øre. Endelig faa de andre forsørgende Syersker gennemsnitlig en ringere Ernæring, end der faas for en Udgift af 40-50 Øre, men en bedre, end der faas for 30-40 Øre. Til stigende Kostudgift svarer bedre Ernæring, og for de selvforsørgende Syersker er

Forholdet endda det, at Ernæringen er bedre, end det efter Kostudgiftens Størrelse kunde ventes. De staa med Hensyn til Kostudgiften lige med Velstandsklassen 50-65 Øre, men med Hensyn til Ernæringens Godhed eller Finhed højere, formentlig fordi Kvinder spise lidt mindre end Mænd, og dette mere end opvejer den Omstændighed, at de fleste af dem kun lave Mad til en.

Ved Siden af, at Oversigten over de forskellige Husstandes Ernæring i det Store og Hele bekræfter Theorien om, hvilke Næringsmidler der ere Velstandsmaalere, modificerer den dog denne paa den Maade, at man maa benytte de Grupper af Næringsmidler, der ere Velstandsmaalere, som Helhed, drager man en enkelt Varepost ud af Gruppen, kan der gøre sig andre krydsende Hensyn gældende. Til yderligere Oplysning herom maa vi endnu kaste et Blik paa Forbruget af de Fødemidler, der forholdsvis bruges omtrent lige meget af de forskellige Velstandstrin.

	Procent af den samlede Kostudgift for							
	Cikorie	Kaffe	Fløde	Mælk	Gryn	Flæsk	Kartofler	Tilsammen
1. Syersker, der kun sørge for sig selv, og som a. tage Middagsmad ude	0,7	8,4	4,4	-	-	-	-	-
b. selv lave Mad	0,6	7,6	3,3	4,3	4,0	7,6	3,2	30,6
2. Gifte Syersker.	0,4	5,0	2,3	3,1	3,0	10,6	5,0	29,4
3. Syersker, der sørge for andre	0,6	6,0	3,2	4,0	4,0	10,3	4,1	32,2

Gennemgaa vi alle Tavlerne over den Procent, de enkelte Næringsmidler udgør af den hele Kostudgift, viser det sig, at der er en Del Næringsmidler, der fortrinsvis bruges af de kvindelige Husstande – de Husstande, hvor den økonomiske Hovedperson er Syerske, og som med ganske enkelte Undtagelser enten bestaa af Kvinder alene eller af Kvinder og Børn -, medens de ikke benyttes saa meget af de Husstande, hvor der er en mandlig Forsørger ved Siden af Syersken. Dette gælder om fint Brød, The, Sukker, Cikorie, Kaffe, Fløde, Mælk og Gryn. Paa den anden Side forbruge de gifte Husstande forholdsvis mest af Margarine, Paalæg, hvidt Ø1, Flæsk, Kartofler og Grøntsager (Kaal og Ærter). For fint Brød, The og Sukker paa den ene Side, for Margarine og Paalæg paa den anden Side har Husstandens Beskaffenhed som kvindelig eller mandlig større Vægt ved Velstandstrinet. For andre Varer giver vel Velstanden det største Udslag, men ved Siden heraf øver Husstandens Art som kvindelig eller mandlig ogsaa en kendelig Indflydelse. De kvindelige Husstande bruge

noget mindre af Fedt, Rugbrød, Fisk og mere af Smør, end der vilde svare til Velstandstrinet. Der er ved disse Forhold noget, der vistnok beror paa Kvindernes Smag - deres Forkærlighed for Kaffe og The med Tilbehør -, men ogsaa noget, der hænger sammen med Syerskens stillesiddende Levevis, hun trænger mere, end de mandlige Arbejdere i Reglen gøre, til letfordøjelige Fødevarer, saasom Sigtebrød, Mælk og Smør, hvorimod hun finder sig mindre vel tilpas ved Flæsk, Ærter, tør Fisk, Rugbrød og Fedt. At de kvindelige Husholdninger brugte mindre Margarine, skyldes maaske Kvindens større Konservatisme, at de mandlige havde Brug for mere Paalæg, beror vel paa, at Manden faar tør Kost med Paalæg med paa Arbejdspladsen.

Hvilken Plads Middagsmaden indtager i Forbruget, ses af følgende Tavle:

	Procent af den samlede Kostudgift						
	Enlige Syersker			Syersker, der sørge for andre og samboende Syersker		Gifte Syersker	
	Der tage Mad fra Spisehus	Der selv lave Mad		Middagsmad	Middagsmad		
		Midd.mad	Middagsmad			Middagsmad	Middagsmad
Højest 30 Øre...	-	32		26		30	
Over 30 til 40 Øre	38	35		36		36	
- 40 - 50 -	29	33		37		41	
- 50 - 65 -	30	38		40		41	
- 65 - 80 -	38	43		43		43	
Over 80 -	42	47		-		40	
Ialt...	37	41		37		40	
		For-mad	Efter-mad	For-mad	Efter-mad	For-mad	Efter-mad
Højest 30 Øre...	-	16	16	10	16	12	18
Over 30 til 40 Øre	-	16	19	13	23	10	26
- 40 - 50 -	-	17	16	12	25	12	29
- 50 - 65 -	-	11	27	12	28	11	30
- 65 - 80 -	-	10	33	13	30	11	32
Over 80 -	-	13	34	-	-	11	29
Ialt...	-	13	28	12	25	11	29

Det vil ses, at Middagsmaden igennem alle Velstandstrin lige ned til de laveste, indtager en væsentlig Plads - ogsaa hos de kvindelige Husstande, baade de enlige og dem, der bestaa af flere Personer. Forholdsvis mindst Plads indtager Middagsmaden hos de enlige Syersker, der tage Middagsmad fra et Spisehus. Disse Syersker bruge trods deres højere Velstandstrin i det Hele ikke

mere af deres Kostudgift til Middagsmad end de Syersker, der sørge for andre. Men de enlige Syersker, der selv lave Mad, anvende omtrent en lige saa stor Del af Kostudgiften til Middagsmad som de gifte Husstande. Ogsaa Eftermaden følger i alle Husstande med ned til det laveste Velstandstrin, men den spiller en lidt større Rolle i de gifte end i de kvindelige Husstande, hvorimod Formaden har lidt Overvægt i de kvindelige Husstande.

b. De forskellige Husstandes Kostudgift.

Den gennemsnitlige daglige Kostudgift udgjorde følgende Beløb. (Se nedenstaaende Tavle).

Størst er Kostudgiften altsaa for de Syersker, der helt eller delvis tage deres Middagsmad fra Spisehus. Disse 42 Syersker ere imidlertid indbyrdes meget forskellig stillede. 16 af dem faa Middagsmad fra Spisehus saa godt som hver Dag og have en gennemsnitlig daglig Kostudgift af 81,5 Øre, andre 15 tage med en daglig Kostudgift af 56,7 Øre Middagsmad ude omtrent 3 Gange ugenlig, og endelig tage de 11 med en daglig Kostudgift af 58,8 Øre

	Antal Husstande	Antal Personer	Antal reducerede Personer	Dagl. Kostudg. for	
				En voxen Person	Den hele Husstand
1.Syersker, der kun sørge for sig selv:				Øre	Øre
a. enlige der tage Middagsmad ude.	42	42	42	66,7	-
b.enlige, der selv lave Mad	56	56	56	60,8	-
c.samboende Syersker . . .	13	31	31	51,0	-
Tilsammen . . .	111	129	129	60,4	-
2.Gifte Syersker:					
a.uden Børn . . .	32	70	70	62,3	136,3
b.med 1 Barn. . .	46	150	132 ½	51,0	146,9
c.med 2 Børn. . .	37	155	121 ¼	50,4	165,2
d.med 3 Børn. . .	15	77	56 ¼	48,6	182,2
e.m. o. 3 Børn. .	32	70	79 ½	62,3	136,3
Tilsammen. . .	146	567	459 ½	50,2	158,0
3.Syersker, der Forsørge andre:					
a.Husstand uden Børn	11	24	24	44,7	97,5
b.do. med Børn ..	72	245	186 ¼	38,7	100,1
Tilsammen . . .	83	269	210 ¼	39,4	99,8
Ialt. . .	340	965	798 ¾	49,0	-

kun Middagsmad ude omtrent 2 Gange ugenlig. Det er altsaa kun de første 16, der ere særlig velstillede, med den efter Syerskernes Forhold anselige daglige Kostudgift af over 80 Øre anvende de 35,3 Øre daglig til Middagsmad, Deres Overdaadighed indskrænker sig altsaa for Middagsmadens Vedkommende til den Mad, man kan faa for 35 Øre fra et Spisehus. Men ved Siden deraf faa de en god tør Kost, deres Udgifter til Smør, Paalæg, Kaffe, The og Fløde overskrider betydelig, hvad de enlige syersker anvende, som selv lave deres Mad. De øvrige, der tage Middagsmad fra Spisehus i Reglen 2 eller 3 Gange ugenlig, fordele sandsynligvis en Portion Middagsmad paa to Dage, og de, der kun tage Middagsmad udefra 2 Gange ugenlig, udfylde den med lidt hjemmelavet Middagsmad, mest Formad. Disse Personer anvende gennemsnitlig ugenlig til Indkøb af Øl 17,7 Øre, Mælk 8,4 Øre og Gryn, 9,9 Øre - de kunne da paa de Dage, de ikke faa Middagsmad udefra, lave sig en Portion Grød, Vælling eller Øllebrød, men til Kød, Flæsk, Fisk og Kartoffler anvende de - udenfor Spisehusets Middagsmad - ialt kun 8,9 Øre ugenlig. Dette Tal viser altsaa, hvor hyppig de lave en Ret Eftermad hjemme, det bliver ikke een Gang ugenlig. Til Middagsmad fra Spisehuset bruge de 66,8 Øre ugenlig. De, der faa Middagsmad fra Spisehuset i Reglen 3 Gange ugenlig, anvende gennemsnitlig hertil 103,4 Øre ugenlig. Hvad de bruge til selv at lave Middagsmad, er ganske forsvindende.

Det synes da, at den højere Kostudgift for Flertallet af dem, der tage Middagsmad ude, ikke betegner nogen bedre Ernæring, men da Næringsindholdet af den Middagsmad, der tages fra Spisehuset, unddrager sig vor Undersøgelse, mangle vi en bestemt Maalestok for en Sammenligning mellem dem og de øvrige Husstande, t. Ex. de gifte Syerskers Ernæring.

Derimod have vi i det foregaaende set, at for de øvrige Husstande indeholder Kostudgiften en virkelig Maalestok for Ernæringen. Og det vil da ses, at iblandt de Syersker, der kun sørge for sig selv, faa de, der bo alene, den bedste Forplejning, hvad der er ganske naturligt, da de bedrestillede have bedst Raad til at bo alene. De enlig boende Syersker, der selv lave deres Mad, faa altsaa en bedre Forplejning end de gifte Syersker.

Iblandt de Gifte anvendes der, naar man ser paa hele Husstandens Forbrug, desto mere paa Kosten, jo større Børneflokket bliver, formodenlig fordi man saa sparer mere paa andre Udgifter. Men Resultatet bliver alligevel, at efterhaanden som Børnetallet stiger, bliver Ernæringen tarveligere, idet der bliver mindre til hver Person. De gifte Husstande uden Børn er fuldt saa vel stillede som de selvforsørgende Syersker, men det første Barn bringer en betydelig Nedgang i Levefoden. Den daglige Kostudgift, man her er kommen til, omtrent 50 Øre for en voksen Person - Lavmaalet for, hvad der kræves til middelgod Ernæring - lykkes det omtrent at bevare, uagtet Børneflokket øges til to og tre, og først naar Børnetallet overstiger de tre, synker Kostudgiften atter meget betydelig. Dette kan ikke undre, da de 16 Husstande, der have mere end 3 Børn, omfatte 115 Personer - 17 Mænd, 18 Kvinder og 80 Børn, deraf 5 over

15 Aar, 8 fra 11 til 15 Aar og 67 indtil 10 Aar. Der er altsaa i hver af disse Husstande gennemsnitlig henved 5 Børn at forsørge, deraf 4, der ikke ere over 10 Aar. Men at der ogsaa med Børneflokkens Væxt fra et til tre Børn følger en betydeligere Nedgang i Levefoden, end den beregnede Kostudgift tyder paa, synes at fremgaa af følgende Tavle.

Da dalende Forbrug af Kød, Fisk, Smør og Paalæg osv. ligesaavel som stigende Forbrug af Rugbrød, Fedt, Margarine osv. betegner dalende Levefod, ses det, at Levefoden daler jævnt og temmelig regelmæssig efterhaanden, som Børnetallet tager til, hvad der jo ogsaa er det naturlige, da der i disse Samfundslag som Regel ikke kan paaregnes nogen samtidig Forøgelse af Indtægten ved Forældrenes Erhverv.

Giftes Husstande	Procent af Kostudgiften for		
	Rugbrød, Fedt, Margarine, fint Brød, The og Sukker	Kød, Fisk, Smør, Paa- læg, Grønt- sager, Øl og Spirituosa	Andre Fødevarer
Uden Børn	28,9	44,0	27,1
Med 1 Barn.	32,5	38,9	28,6
- 2 Børn.	35,3	31,9	32,8
- 3 Børn.	40,2	29,5	30,3
- over 3 Børn.	47,2	24,0	28,8
Selvforsørgende Syersker, der selv lave Mad . . .	27,6	41,8	30,6
Andre forsørgende Syer- sker.	43,0	24,8	32,2

Medens de gifte Syersker uden Børn omtrent have samme levefod som de syersker, der kun sørge for sig selv, og som selv lave deres Mad, saa have paa den anden Side de gifte Syersker med mange Børn samme tarvelige Levefod som de Syersker, der have andre at sørge for. Disse sidste sondre sig atter i to Grupper, en mindre Gruppe af Syersker, der bo sammen med andre voxne Personer, som de helt eller delvis sørge for, og en større Gruppe, der som Enker eller Mødre udenfor Ægteskab have Børn at sørge for. De 72 Husstande, der høre til denne sidste Gruppe, omfatte 90 Kvinder, 4 Mænd og 151 Børn, deraf 14 paa over 15 Aar, 39 fra 11 til 15 Aar og 98 paa indtil 10 Aar. Selv om man gaar ud fra, at alle de Voxne, der bo hos disse Syersker, deriblandt ogsaa deres egne voxne Børn, sørge for sig selv, bliver der dog tilbage næsten 2 Børn i hver Husstand, for hvilke Syersken er Ene- eller Hovedforsørger. Det maa da snarest overraske, at Levefoden er omtrent den samme som i Familier med mange Børn, hvor den mandlige Forsørger lever og Hustruen som Syerske deltager i Forsørgelsen.

Kostudgiftens Størrelse i Forhold til Indtægten.

Et Hovedspørgsmaal er det, om de Tal, vi i denne Undersøgelse have fremført, ere fuldt ud repræsentative, om der er Grund til at antage, at de svare til Virkelighedens gennemsnitlige Forhold. I saa Henseende turde det være oplysende at sammenligne Syerskernes Kostudgift med deres Indtægt. Betragt vi først de Syersker, der kun have sig selv at sørge for, og sammenligne deres Kostudgift med en Syerskes gennemsnitlige Aarsindtægt, da udgjorde denne jo 343 Kr. (Se Syersker, S. 36). De nævnte Syerskers gennemsnitlige Kostudgift var 60,4 Øre daglig, hvad der svarer til en aarlig Udgift af 220 Kr. 46 Øre. Dette er 64 Procent af de 343 Kr. Men da der under den anførte Gennemsnitsindtægt indbefattes et stort Antal gifte, hvis Indtægt er betydelig lavere end de Ugiftes, bør de gifte udskydes, og det vil formentlig ogsaa være det rigtigste at udskyde Enkerne, der som oftest have Børn at forsørge, og alene holde sig til den gennemsnitlige Aarsindtægt for den ugifte Syerske, hvilken udgjorde 370 Kr. (Syersker, S.57). Heraf vilde da de 220 Kr. 46 Øre udgøre 59 Procent. Kan det nu antages, at de københavnske Syersker kunde anvende 59 Procent af deres Indtægt til Kosten? Dette Spørgsmaal maa vistnok besvares benægtende.

Ifølge A. Jensen og M. Koefoed: »Meddelelser om danske Elitearbejderes Forbrug« (Nationaløkonomisk Tidsskrift 1895) udgav Haandværkere i Kobenhavn til Føde (derunder ikke indbefattet spirituøse Drikke) 49,5 Procent af deres Indtægt, medens Haandværkere og Arbejdsmænd i Provindserne hertil kunde bruge 60 Procent eller derover af indtægten. Det er fortrinsvis den dyre Husleje i København, der betinger denne Forskel. Nu er det vel muligt, at de Syersker, der nok sørge for sig selv, men bo hos Forældre eller andre Slægtninge, kunne anvende 59 Procent af deres Indtægt til Kosten, fordi de gennemgaaende slippe med en billigere Husleje, ja endog ofte for Kost og Logis - efter Omstændighederne med Lys og Varme ikke betale mere, end hvad Kosten alene vilde andrage hos Fremmede. Men betragt vi de Syersker, der fuldt maa staa paa deres egne Ben, da gælder det sikkert, i alt Fald for det Flertal i Hovedstaden, der bo alene, at deres Husleje tager et endnu større Hul i deres Indtægter end i en Haandværkerfamilies. De Oplysninger, vor Undersøgelse giver, pege for eneboende Syersker i Retning af en Udgift af 26 Procent af Indtægten til Husleje og 9 Procent til Lys og Brændsel. For Elitehaandværkerfamilierne var den tilsvarende Udgift mindre, nemlig henholdsvis 19,1 Procent til Husleje og 7,5 Procent til Brændsel, Petroleum og Sæbe. Det er da ganske uantageligt, at den enlig boende Syerske kunde anvende mere end Halvdelen af sin Indtægt til Kosten. For de enlig boende Syersker (Tabel S. 43, 1 a og b) udgjorde den opgivne Kostudgift 63,3 Øre daglig eller 50 Procent af en Aarsindtægt paa 462 Kroner. Men selv om de enlig boende Syerskers Aarsindtægt maa antages at andrage noget mere end den for alle ugifte Syersker gennemsnitlige, idet det fortrinsvis er de bedre stillede, der bor alene, kan det dog ikke antages, at den naar op til et tilnærmelsesvis saa

stort Beløb som 462 Kr. Det vilde formentlig være højt regnet at antage for disse Syersker en aarlig Indtægt af 400 Kroner, og i saa Fald vilde den daglige Kostudgift 63,3 Øre være 57 Procent heraf. At de kunne anvende en saa stor Del af deres Aarsindtægt til Kosten, kan ikke antages. Der er saaledes god Føje til at formode, at det Billede, vi gennem det foregaaende have givet af Syerskernes Kostudgift og Ernæring, er noget for lyst. Dette kunde enten hidrøre fra, at de uheldigst stillede Syersker have været mindre tilbøjelige end de bedre stillede tit at gøre Rede for deres Kostudgifter. Eller ogsaa kunde det være begrundet i, at Syerskerne i deres Opgivelse af Kostudgiften toge Sigte paa de Tider af Aaret, da de have fuldt Arbejde. Begge Dele er uden Tvivl i nogen Maade Tilfældet. De Damer, der indhentede Oplysningerne, havde gennemgaaende den Opfattelse, at Syerskerne var tilbøjelige til at fremstille deres Forhold i noget for gunstigt Lys, idet navnlig de fattigste trykkede sig ved at røbe deres Elendighed. Denne Tilbøjelighed har næppe haft nogen videre Indflydelse paa Opgivelsen om Dagløn og Arbejdsløshed. Men den kunde ganske naturlig føre til, baade at de ringest stillede hyppig undslog sig for at besvare Spørgsmaalene paa Kostskemaet, og at de, der besvarede Spørgsmaalene om den ugenlige Kostudgift, opgav Udgiften i en Uge paa den Tid, de havde Arbejde. I det Store og Hele er der formentlig Føje til at antage, at vor Fremstilling af Syerskernes Kostudgift giver et troværdigt Billede af Forholdene i den gode Tid af Aaret. Til en Aarsindtægt af 370 Kr. svarer med det gennemsnitlige Antal Arbejdsdage (256, se Syersker S. 35) en Dagløn af 1 Kr. 44 Øre eller med 6 Arbejdsdage ugenlig en Ugeindtægt af 8 Kr. 64 Øre. Af denne Ugeindtægt kunde der nok anvendes 60,4 Øre daglig - 4 Kr. 23 Øre ugenlig, - til Kosten, det er kun 49 Procent. Antydes skal det her kun, at det er rimeligt, at en Del af de selvforsørgende ugifte Syersker faar nogen økonomisk Støtte af deres Kærester, hvad der kan bidrage til at holde Lefefoden oppe i den ledige Tid. Den Art Indtægter vil man ikke finde oplyste i vore Undersøgelser.

Hvad dernæst angaar den samlede Indtægt i de Familier, hvor Hustruen syr, da foreligger der fra samme Tid, paa hvilken vore Oplysninger ere indsamlede, udførlig Oplysning om københavnske Arbejders Indtægt i "Meddelelser om Arbejdslønnen i København i Aaret 1892", udgivne af Stadens statistiske Bureau. Den gennemsnitlige Dagløn opgives her for en Haandværker til 3 Kr. 32 Øre, for en Arbejdsmand til 2 Kr. 59 Øre (S. 11)*). Lægges hertil den gennemsnitlige Dagløn for en gift Syerske, 1 Kr. 10 Øre, faa vi altsaa henholdsvis 4 Kr. 42 Øre og 3 Kr. 69 Øre som gennemsnitlig Dagsindtægt for en Familie, hvor Hustruen syr. Vore gifte Syerskers Husstande bestod gennemsnitlig af $3 \frac{1}{7}$ reducerede (voxne) Personer. Det bliver da en gennemsnitlig Indtægt af henholdsvis 1 Kr. 41 Øre og 1 Kr. 17 Øre for hver hel Person i Husstanden.

*)Gennemsnitlig Dagløn for en arbejdende Kvinde opgives til 146 Øre - altsaa næsten ganske lig med vor Opgivelse af Daglønnen for en ugift Syerske (144 Øre).

Sammenlignes disse Tal med den ugifte Syerskes Dagløøn af 1 Kr. 44 Øre, da er der intet forunderligt i, at den sig selv alene forsørgende Syerske har en lidt bedre Levemåde end den Familie, hvor Hustruen syr. Thi vel kunde det synes, at den ugifte Syerske maatte bruge forholdsvis mere til Husleje og Brændsel, men dette gælder dog væsenlig kun om den enlige boende, og paa den anden Side bør det ikke overses baade, at en Mands personlige Behov er lidt større end en Kvindes, og navnlig, at der for de gifte Husstandes Vedkommende maa regnes med et ofte betydeligt Forbrug for Manden udenfor Hjemmet, t.Ex til Drikkevarer. Dernæst er der Grund til antage, at det overvejende er de mindre gunstige stillede Haandværkssvendens Hustruer, der ved at sy bidrage til at øge Familiens Indtægter.

Ønsker man Oplysning om Aarsindtægten for en københavnsk Haandværker eller Arbejdsmand i 1892, da kan den i det anførte Skrift foretagne Beregning heraf formentlig næppe være vejledende, idet der ved denne er set bort fra den ledige Tid. Denne var i Følge Jensens og Koefoeds Meddelelser af 1895 for københavnske Elitearbejdere ikke meget mindre end for vore Syersker. *) Da Elitearbejdernes gunstigere Stilling vel i en ret væsenlig Grad beror paa, at de gaa mindre Tid ledig end andre Arbejdere, kommer man formentlig det rigtige saa nær som muligt ved at beregne for almindelige københavnske Haandværkere og Arbejdere det samme Antal Arbejdsdage som for vore Syersker, nemlig 256, Herefter vilde Haandværkssvendenes Aarsindtægt i 1892 udgøre 850 Kr., Arbejdsmandens 663 Kr., og med Tillæg af Hustruens, den gifte Syerskes, Indtægt vilde de udgøre henholdsvis 1133 og 946 Kr. Vore gifte Husstandes gennemsnitlige Kostudgift udgjorde 1 Kr 58 Øre daglig eller for et Aar 577 Kr. Herefter vilde den opgivne Kostudgift udgøre 50 Procent af en Haandværkerfamilies 60 Procent af en Arbejderfamilies Indtægt. Henset til, at Mandens Forbrug udenfor Hjemmet ikke er indbefattet herunder, maa det vistnok antages, at Kostudgiften ogsaa for de gifte Husstande ialt er opgivet lidt over det gennemsnitlige, om end maaske ikke saa meget som for de selvforsørgende Syersker.

Hvad sluttelig angaar de Syersker, der forsørge andre, vil det være umuligt for dem af deres Indtægt ved Syning at anvende den opgivne Gennemsnitsudgift for Husstanden, 1 Kr., til Kosten. Nu have vi allerede gjort opmærksom paa, at der til disse Syerskers Husstand ogsaa kan antages at henhøre en Del Personer, som de ikke forsørge. Men selv om hver af disse Syersker kun skulde sørge for 1 a 2 mindre Børn, altsaa for en Husstand svarende til 1 ½ a 2 Voxne, vilde deres Arbejdsindtægt, der for en Enke gennemsnitlig udgjorde 333 Kr. aarlig, altsaa 90 Øre daglig, hertil være utilstrækkelig. Den daglige Kostudgift vilde udgøre for 1 ½ Person 59 Øre, for 2 Personer 79 Øre, og de vilde af deres Indtægt næppe kunne anvende over 50 Øre daglig til Kosten. Det maa da antages, enten at vore Oplysninger om Kostudgiften hidrøre fra de heldigst stillede indenfor

*) For Syerskerne var der 1 ¾ Maaned ledig tid, for Elitearbejderne 1 Maaned helt ledig, 4/5 Maaned delvis ledig.

Gruppen, eller at deres Arbejdsindtægt i betydeligt Omfang udfyldes ved offentlig og privat Hjælp, at de i ikke ringe Omfang leve af Understøttelse. Begge Dele er formentlig Tilfældet.

Vi kunne saaledes sammenfatte de Betragtninger, vi her have fremført, I det Resultat, at det Billede, vi i det foregaaende have givet af københavnske Syerskers og Smaakaarsfolks Kostudgifter og Ernæring, er ikke mørkere, snarest noget lysere end de virkelige Forhold.
